

Семен Г. Я.,

доцент кафедри іноземних мов для гуманітарних факультетів
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПАРАДОКС У СОНЕТАХ В. ШЕКСПІРА

Анотація. У статті аналізується роль стилістичного засобу парадоксу в сонетах В. Шекспіра, визначається місце парадоксу серед інших стилістичних засобів, що вживаються у сонетах. Показано особливості заключних двовіршів, побудованих на парадоксі.

Ключові слова: сонет, стилістичний засіб, парадокс, алогізм, образність, стилістична функція.

Постановка наукової проблеми. Сонети В. Шекспіра безсумнівно належать до скарбниці світової лірики. Кожна наукова розвідка розкриває все нові ознаки глибинної сутності поетичних творів, допомагає зрозуміти, якими саме засобами створюється неповторний естетичний підтекст, стилістична індивідуальність та філософська глибина сонетного циклу поета. Структура італійського сонету вивчена набагато краще, ніж англійського [1, с. 23].

Англійський сонет відрізняється від італійського. У трьох катренах англійського сонету вміщено конфліктує мотиви, далі слідує два рядки як своєрідне афористичне завершення теми. Така форма сонету існувала в Англії до В. Шекспіра, але названа «шекспірівським», бо він додав їй драматичності, філософського змісту, глибини переживань та написав цією формою невмирущі твори [2, с. 10].

У статті увагу зосереджено на використанні у сонетах стилістичного засобу парадоксу та з'ясуванню його функціонування у текстах сонетів.

Аналіз досліджень проблеми. Питанню особливостей сонетів В. Шекспіра присвячено чимало важливих праць провідних вчених. До нього зверталися М.М. Морозов, Р.М. Самарін, С.М. Мезенін, Дж. Фуллер. У багатьох роботах досліджено окремі стилістичні засоби, наприклад епітет, у сонетах Шекспіра (Л.В. Гусева 1976, 1981 рр.). У працях вивчено ритміко-інтонаційну структуру сонетів В. Шекспіра (А.М. Атипова, 1974 р.), статус заключного двовірша з погляду типів членування: синтаксичного, строфічного, смислового [3, с. 118]. М.Т. Сабанцева зауважує, що основним стилістичним засобом сонетів Шекспіра є метафора, а діапазон шекспірівських антитез не менш широкий, ніж діапазон його метафор [4, с. 75]. Н.А. Петрова виділяє у аналізі сонетів дві групи проблем. Перша – це «зовнішня» сторона питання: авторство, джерела, час написання, адресати, історія, фабула. Друга – відмова від пошуків фабули, дециклізація сонетів, звернення до «внутрішньої» структури. Але тут можуть створюватися своєрідні парадокси. Аналіз образності, прагнення впорядкувати фабулу приводить до перегрупування сонетів, відмова від фабули загострює проблему цілісності [1, с. 23]. Яскравим прикладом першої групи може бути коментар М. Габлевич до перекладу сонетів Д.В. Павличка [2].

Зазвичай сонети публікують у тому порядку, в якому вони були пронумеровані [5]. Дослідники зауважують про складність та проблемність виділення теми сонетів, строгої фіксації композиції та послідовності сонетів [1, с. 23–24]. Питання

образності у сонетах В. Шекспіра потребує подальшого вивчення.

Мета і завдання статті. Метою статті є проаналізувати із погляду функціонування у контексті приклади парадоксів, що трапляються у текстах сонетів. Завданнями дослідження є такі: 1) відбір за допомогою методу суцільної вибірки прикладів парадоксу в сонетах В. Шекспіра; 2) визначення за допомогою прийому арифметичних підрахунків кількості парадоксів, що зустрічаються у катренах та заключних двовіршах шекспірівського сонету; 3) здійснення аналізу тих функцій, які виконує парадокс у сонетах В. Шекспіра; 4) визначення сонету, що є найбільш показовим із погляду використання у ньому парадоксу; 5) визначення місця парадоксу серед інших стилістичних засобів.

Виклад основного матеріалу. За свідченням М. Габлевич, статистика англомовних видань «Сонетів» за останні десятиліття показує, що вони користуються найбільшою популярністю серед усіх Шекспірових творів [2, с. 179]. Д.В. Павличко влучно вказує на особливості «Сонетів» В. Шекспіра: «Кожне „так” у Шекспіра натрапляє на своє „ні”. І навпаки, кожне „ні” передбачає „так”. У цьому діалектичному розумінні природи світу і людини захована мудрість В. Шекспіра, яку з дивовижною образністю демонструють «Сонети» [2, с. 10].

Незрячі бачать: Looking on darkness which the blind do see (sonnet 27); втрата стає здобутком: If I lose thee, my loss is my love's gain (sonnet 42), непевність стає певністю: When I was certain o'er uncertainty (sonnet 115). Сонети були написані в період найбільшого захоплення цим жанром – між 1592–1601 рр. і опубліковані у 1609 р.

Парадокс визначається як лексико-синтаксичний стилістичний засіб, побудований на алогізмі, що відрізняється від оксюморона, котрий є алогізмом на рівні словосполучення, тоді як парадокс – це алогізм на рівні речення або кількох речень. Суперечливість твердження знімається у контексті. Несподіване, незвичне зображення, що містить поєднання несумісних понять, може мати глибокий зміст.

У 154-х сонетах Шекспіра зустрічається 20 прикладів використання стилістичного засобу парадоксу, з них 14 прикладів вживання у катренах і 6 прикладів – у заключному двовірші.

Сонет 10 – це сонет-звертання, можливо навіть звертання поета до самого себе [2, с. 218]. У сонеті 10 парадокс набуває форми риторичного питання: Shall hate be fairer lodged than gentle love? У цьому випадку парадокс виконує функцію переконання. Слово love, котре вперше з'явилося лише в попередньому 9-му сонеті [2, с. 215], повторюється у 10-му сонеті: bear'st love to any, beloved of, thou none lov'st, for love of me. У самому прикладі парадоксу кохання характеризується епітетом gentle. Сонет побудований на протиставленні любові та ненависті. Ліричний герой, до якого звертається поет, одержимий убивчою ненавистю: possessed with murd'rous hate. Розширена метафора передає думку про те, що пишний будинок життя, котрий перейшов у

спадок, не слід бездумно руйнувати ненавистю, яка не повинна мати більше прав, ніж любов. Епітети, порівняльна структура риторичного питання, лексична антитеза, метафора та парадокс є тими засобами, що сприяють розкриттю думок поета.

Парадокс може бути побудований на трансформації стало-го виразу. У сонеті 67 знаходимо такі рядки:

Why should false painting imitate his cheek
And steal dead seeing of his living hue?

У випадку образ побудований на декомпозиції стало-го виразу *the beauty that steals one's eyes* – краса, що заворожує очі. Поет вжив цей вираз у 20-му сонеті: *which steals men's eyes*. Риторичне питання, антоніми *dead – living*, оживлення стертої метафори виразу, перестановка компонентів звороту – все це сприяє загостренню уваги, передачі основної думки сонету, у якому відбувається перехід від форми прямого звертання до розповіді від третьої особи [2, с. 280].

Парадокс зустрічається в описах ліричного героя. У сонеті 95 знаходимо слова про те, що навіть свої негативні вчинки він вміло подає з позитивної сторони: *Cannot dispraise, but in a kind of praise*.

Сонет 114 побудовано на образі розуму (*mind*), що повернутий в душу. Все погане та потворне, що збирається під проміння ока Любові-Сонця, одразу перетворюється на прекрасне: *Creating every bad a perfect best*. Такий парадокс будується на протиставленні субстантивованого прикметника *bad* та *best* (від *good*).

Дуже цікаві два парноримовані заключні рядки англійського сонету. Дослідники особливостей кінцевого двовірша зауважують на його композиційній завершеності, протиставленні іншим 12-ти рядкам сонета та відсутність нових тем або мотивів. В них або підсумовуються попередні думки або переосмислюються висловлені раніше, узагальнюються, знімається опозиція, вводиться авторська ціннісна орієнтація – певна ієрархія цінностей, що автор висловив у тексті, а читач декодував [3, с. 121]. Заключні рядки сонета 43, крім пояснення суперечностей катренів (*darkly bright are bright in dark directed; to unseeing eyes thy shade shines so!*), мають фонетичний стилістичний засіб асонансу – повтор голосного звука [i:]:

All days are nights to see till I see thee,
And nights bright days when dreams do show thee me.

Рима теж створюється за допомогою слів із цим звуком. Алогізм знаходить своє пояснення у контексті.

У заключних рядках сонетів В. Шекспіра знаходимо незвичне поєднання слів, що мають глибокий зміст. У сонеті 23 алогізм вжито для того, щоб охарактеризувати особливе розуміння, котре додає любові:

O learn to read what silent love hath writ:
To hear with eyes belongs to love's fine wit.

Поет закликає бачити серцем, душею, читати книги. Водночас рукописи театральних п'єс теж називали *books*.

В останніх двовіршах стверджується парадоксальність явищ природи. Вони можуть бути побудовані на художньому порівнянні, як от у сонеті 76:

Fog as the sun is daily new and old,
So is my love still telling what is told.

Поет перепрошує за те, що повторює вже знайомі речі, відомі істини, пише, застосовуючи не нові, а вже знані форми, використовує риму, яку не він відкрив. Порівняння із сонцем пояснює це і виправдовує поета.

Лілея символізувала чистоту (непорочність, найчастіше жіночу) і шляхетне походження (білорукість). Цей образ зустрічається у заключних рядках 94-го сонету:

For sweetest things turn sourest by their deeds;
Lilies that fester smell far worse than weeds.

Протиставлення підсилюється вживанням найвищого ступеня порівняння прикметників – антонімів: *sweetest – sourest*.

Заключні рядки відображають спостереження над смертю у парадоксальному вигляді. У сонеті 146 знаходимо:

So shalt thou feed on death, that feeds on men,
And death once dead, there's no more dying then.

Із усіх сонетів найбільш характерним із погляду використання парадоксу є сонет 119.

119

What potions have I drunk of Siren tears,
Distill'd from limbeckes foul as hell within,
Applying fears to hopes and hopes to fears,
Still losing when I saw myself to win!
What wretched errors hath my heart committed,
Whilst it hath thought itself so blessed never!
How have mine eyes out of their spheres been fitted
In the distraction of this madding fever!
O benefit of ill! now I find true
That better is by evil still made better;
And ruin'd love, when it is built anew,
Grows fairer than at first, more strong, far greater.

So I return rebuked to my content,
And gain by ills thrice more than I have spent.

Тема сонету парадоксальна і висловлена в усіх частинах вірша. Спочатку у вигляді хіазму: *Applying fears to hopes and hopes to fears*, далі у вигуку: *Still losing when I saw myself to win!* У сонеті 119 поет стверджує благо зла: *O benefit of ill!* *Now I find true / That better is by evil still made better*. Зруйноване кохання, коли його створюють знову, стає сильнішим від старого. Завершується сонет двовіршем, де В. Шекспір стверджує, що після всіх своїх втрат він перемагає саме завдяки злу:

So I return rebuked to my content,
And gain by ill thrice more than I have spent.

Висновки. Сонети В. Шекспіра впродовж близько чотирьох століть продовжують захоплювати читачів та глядацьку публіку. Їм присвячено численні дослідження, що пов'язано з високою естетичною цінністю сонетів, глибиною філософської думки, тематикою, що ніколи не зможе не хвилювати людей. Д.В. Павличко у передмові до своїх перекладів сонетів В. Шекспіра справедливо зауважує: «Сонети Шекспіра треба читати як Біблію, почастино і багато разів, бо вони безмежні у своєму змісті» [2, с. 13]. Поряд із метафорою, епітетом, антитезою, паралелізмом, повтором, оксюмороном та іншими засобами, парадокс посідає важливе місце у сонетарії В. Шекспіра. Стилістичний засіб парадоксу в сонетах створює інтелектуальне напруження, загострює увагу, підкреслює несподіваний поворот думки. У структурі самого сонету особливості тих парадоксів, що зустрічаються у катренах та заключних парноримованих двовіршах, значно відрізняються, оскільки перші ставлять проблему, а останні – підводять своєрідний підсумок, характеризуються афористичністю, узагальненням і подають синтез сказаного раніше.

Перспективою дослідження може бути вивчення питання про те, чи передається стилістичний засіб парадоксу в перекладі сонетів іншими мовами.

Література:

1. Петрова Н.А. Человек в сонетах Шекспира / Н.А. Петрова // Проблемы нравственности в зарубежной литературе : межвуз. сб. науч. тр. – Пермь, 1990. – С. 19–27.
2. Shakespeare W. Sonnets / W. Shakespeare; пер. з англ. Д.В. Павличко; Вступ до комент., комент. М. Габлевич. – Львів : Літопис, 1998. – 366 р.
3. Кузнецова Е.В. Специфика членения шекспировской формы сонета / Е.В. Кузнецова // Единицы поэтической речи и их функции : сб. науч. тр., – М., 1990. – Вып. 352. – С. 118–127.
4. Сабанцева М.Т. Философская и поэтическая концепция времени в сонетах Шекспира / М.Т. Сабанцева // Грузинская шекспириана / под ред. Н. Киасашвили. – Тбилиси, 1975. – С. 65–77.
5. Шекспир В. Сонеты / В. Шекспир ; пер. с англ. С. Маршак. – Ростов н/Д : Феникс, 2001. – 320 с.

Семен Г. Я. Парадокс у сонетах В. Шекспира

Аннотация. В статье анализируется роль стилистического приёма парадокса в сонетах В. Шекспира, определяется место парадокса среди других стилистических приемов, которые используются в сонетах. Показано особенности заключительных двустиший, построенных на парадоксе.

Ключевые слова: сонет, стилистический приём, парадокс, алогизм, образность, стилистическая функция.

Semen H. Paradox in Shakespeare's sonnets

Summary. In the article the role of paradox as a stylistic device in Shakespeare's sonnets is analyzed, its place among other stylistic devices is shown; the peculiarities of final couplet based on paradox are elucidated.

Key words: sonnet, stylistic device, paradox, illogicality, imagery, stylistic function.